

BIBLIOTHECA
UNIV. HELS.

Öförgripeliga

SMÅBOKAR,

Om

Undervisnings-
Såret,

vid

GYMNASIER

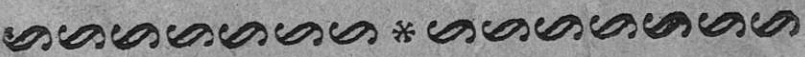
och

SCHOLARNE

i

Riket.

*of Philip Jakob
Mouallius*

STOCKHOLM,

Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktryck. i Stor-
Förstend. Finland, JACOB MERCKELL, 1751.

1911
MAY 10 1911

Imprimatur

N. OELREICH.

I. N. D.

Uet Lands och Rikes Flor och opkomst grundar sig på upfostringens och undervisningens goda och förnuftiga inrättning, är hos alle förståndige en wederkänd och ostridig sanning; hwilken och med lätt möda kan bewisas, om någon fordrar stål dertill. En som hwart och et samhälde mår wäl och florerar i den mån, som där alla sysslor rätteligen stödts, naturens förmåner och lyckans tilböriligen användas, samt bristerne med snille och idoghet botas och upfyllas; men alt sådant sker genom lemmarnas wetenskap, slögd och dygd; hwartil de åter genom god upfostring förhelas, så är klart, at grundwalen til et lands flor och opkomst skal läggas uti upfostringen.

Upfostringen och undervisningen börjas i Barnskammaren, fortsättes i Scholan, fullbordas wid Academien och under sysslornas lärespån. Den består

4

står förthenstul lika som af 4 wäsenteliga stycken eller grader, som hwarthera fordra sin särskilta omsorg, dock så, at de alle dependera af hwarandra inbördes och böra hänga som länckarna i en kädia tillsammans; emedan tugendera gör tilbörlligt gagn den andra förutan; men hela werket får sin bästa framgång, när å alle förenämde ställen arbetas efter en och samma förnuftiga plan.

Barnkammaren wore först i detta afseendet mycket at säga om; men som det för denna gången et rörer mit ändemål, så är icke heller nu tilfälle dertil. Dock kan man icke underlåta, at med et ord påminna, det, emedan den stöpelse Barnens sinnen der få swåriligen sedan ändras, och ofta til dödedagen behålles, så grundar sig wårt hopp om dydigt och förnuftigt folck til en stor del på våra Fruentimmers bestiedlighet, såsom under hwillets händer barnens sinnen först bildas.

Scholan är antingen privat eller publik; om den private undervisningen wil man nu icke mera nämna, än at både Fadrens och Præceptorens sticketlighet måstendels härflyter af den publike informationen; hwilken man nu, så wida Scholarne angår, egenligen sig företagit at tala om.

Företalet til Schole ordningen gifwer wid handen, det som ock af sig sielf är klart, at Scholarnas inrättning syftar på det allmänna bästa lycka och wälgång, såsom hwars förnämsta grundpelare upfostringen är; deraf följer, at undervisningen

i Scho

i Scholarne bör wara så inrättad, som Fäderneslandets flor och tarfswor kräfwä.

När man nu nagelfar det i Scholarne härtils öflige undervisnings sättet, och jämförer thet med äfwannående ändamål, så finner man deruti åtskilliga brister; til hwilkas botande man måste wara betänckt på behörige hielte medel, så framt Schole inrättningen skal gindra det gagn i riket som påsyftas; Hwar om Fäderneslandet med skäl wänstar at de, hwilkom inseendet öfwer Scholarna ombetrodt är, skola draga all nödwändig och möjlig försorg.

Det förnämsta, som antingen plär, eller med grund kan klandras på wåra Scholar, är följande:

1) At många tages emot til Lärjungar, som hwarken hafwa hog och hufwud til studier, eller råd och ämne til at hålla sig wid Scholan och Academien; hwilke, när de förndött hela sin ungdom under namn af Diåknar och Studenter, på slutet finnas oduglige, icke allenast til sådane syflor hwartil de ämnat sig, utan ock til andra närings medel, handaslögder, bonde arbete eller dylikt. Det förstår sig af sig sielft at ingen för fattigdom skull bör utstängas från Scholan, hwilken för fattige egenteligen är inrättad; det är ock ostridigt at knapt någon, som har sitt fulla förstånd, finnes, den der icke är stickelig at fatta något; men sådant bör dock ej såwidå sträckas, at Scholan blir en fristad för lättingar och wrållingar. Man kan icke stylla sielfwa inrättningen för denna bristen; ty denne jämte andre flere kunde af wederbörande

rande utan någon ändring uti inrättningen häftwas ; man wil icke heller lägga hwarcken detta eller de följande klander Lärarena och Upplyftingsmännenne til last; men emedan ändock förfarenheten gjer dylika exempel wid handen, så har man ej undgå kunnat at nämna derom til den ändan, at der må sedan kunna rådas bot uppå.

2) At undervisningen i Scholarne är alt för trång, och alle som dit komma, lära et och det samma ; i ty, at hwar och en lärjunge, utan affeende på thes naturliga böjelse och gåfwor, eller tillkommande lefnads art informeras nästan blott och allena såsom til at blifwa et Preste-Ämne; hwilket synes tämligen nära komma öfwerens med den tidens grundsatser, då å ena sidan Lektman och olård samt å andra sidan Klark och lård gulle för Synonyma. Men i anseende til andra syflor i sambåndet wankar fögo någon vidare undervisning i Scholan, än at gossen wråls i Räkne-Classen, och får der, som det då går, lära Catechesen samt räkna och skrifwa. Der dock Scholarne äro dertil inrättade, at de skola wara allmänna Lärhus, der hwar och en måtte få en önskad och nödig undervisning, til hwad helst för et stånd och lefnads-art han då måtte hafwa ärnat sig. Men i anledning af det, som äfwan förmålt är, så hånder nu

3) At många anwänder sin tid i Scholan til at lära mycket sådant, som sedan i lefwernet icke kommer honom til någon nytta, i synnerhet den, som antingen, at man må bruka det allmänna tale sättet (icke wil hålla wid studierne) eller ock wäl wil hålla sig derwid, men ändock icke ärnar at komma til Prästa Ämbetet; hwil-

hvilken fögo mera hafwer af alt sit Schole arbete, än at han lärde en hoper, som han sedan saklöst tycker sig kunna glömma bort. Ja ock så

4) I anseende til oftanämde lefnads-sätt, tyckes ändock mycket sela i den wanliga undervisningen, i så måtto, at ock, på den händelsen Lärjungen skal blifwa Prest, en hoper läres, som icke särdeles kommer til gangs, mycket bakfram angripes, och ofta måstedelen utan begrep i minnet fästes; så at mången t. e. just derföre aldrig får sundt begrep i Theologiska Saker, efter han från Scholan fört med sig den inbillningen, at Theologien allenast består uti, at hafwa et Latinsk Compendium från topp och til tå inpräntat i minnet. Des utan äro mång stycker, som skulle komma så wäl en Prest, som andra förnuftiga ämbetsmän makalöst til nytta, och de der beqwämligast i Scholan kunde til början läras, men dock aldeles blifwa å sido satte.

5) Ytterligare, så kan det icke heller slippa oflandrat, at öfwer hufwud snart alt det, som i Scholan läses, med för mycken tidspillan och omswey läres; så at icke allenast i andra läro stycken fögo framsteg göres, utan ock den måste tiden, som går bort i at lära de såkallade lärde språken, hvilcke dock äro ingen lärdom utan allenast et litet medel dertill, icke bättre användes, än at lärjungen, efter 8 eller 10 Års ständiga läsning, ej ännu kommit så långt, i Latinen, at han kan förstå de för sig angelägnaste på det språket skrefne böcker; at man icke må tala om Grefiskan och Hebräiskan; hwarpå man tycker sig wäl hafwa användt et par års arbete, när gossen kan efter Grammatik-

mataliska tabulaturet resolvera några ord. Hwaremot dock icke är owanligt, at et någorlunda lyckeligt minne och qwitst sätte på några Månader kan lära Tysskan, Engelska, Fransyska och dylika språk så wäl, at han kan hjälpa sig dermed. När man nu betäncker, at snart altsammans i Scholan ända in til Grammatican, efter wanligheten, nödwändigt skal läras på Latin, så finner man en ibland de förnämsta orsakerna igen, hwarföre det går så senfärdigt til, och de fläste Lärjungarna utan någon kunskap, förnuft eller sundt begrep komma derifrån. Igenom denna Studere methoden hånder förthenskul, at Latinen på slutet icke annat blifwit, än et täckelse at hänga öfwer okunnigheten, på det den icke måtte så lätteligen af studerat solet röuas och kennas.

6) Brister undervisnings sättet i Scholarna ock utt den måttön, at de få elementerne af Wetenskaper, som der läras, gemenligen äro icke stälte på den foten, at the kunna tjena til en grundwal, hwarpå sedan utan vidare omak wid Academien samt i hyslor nes Lärospån och öfning kan byggas, utan måste mycket, som här insupits sedan undanrödjas och läras tillbaka, förrän Lärjungen kan komma til någon sund och gagnelig kundskap.

7) Bör ock det anses för et hufwudfel, at ungdomen kommer gemenligen från Scholan antingen med olust til Studier; efter han endels, som under sinndom stier, med trug, hot och misnöje blifwit handterad, endels aldrig fått så mycken uplysning, at han sedt något behageligt på lärdomen, hwarföre den skulle älskas; eller åtminstone med den inbillningen, at

Stu-

Studierne skola handteras som et handtverck, hwarwid man icke syftar på mera, än at kunna förwårswa födan; en sådan förer ock gemenligen Strå-smaken med sig in i den syftan, som han kommer at antaga; hwaraf det allmänna lider mera skada, än mängen i hastighet skulle kunna sig föreställa.

8) Ytterst måste man ännu lägga til, at den wanan är en icke ringa brist wid Scholarna, då alle Lärjungar komma therifrån med nästan lika hederliga Testimonier, hwilke mera äro inrättade efter Gymnasium stili, än efter sakens beskaffenhet. Det samma har en dubbel olågenhet med sig; ty först så lär Discipeln at misskänna sig sielf ock charlatanisera; sedan så hafwa ej heller de Academiske Lärarne, som skola taga honom emot, någon rättelse deraf; utan thet blir ock til hinders, at han icke der kan få sin rätta stötsel.

Ingen som känner Scholarnas tilstånd ock derhos har sundt begrep om denna inrättningen ock dess ändamål, kan neka at ju dessa flander och flagomål hafwa sin goda grund; ty är högst angelägit, at finna medel och utwågar til at bota alla dessa brister, och afhjelpa sådana och flera olågenheter, som wid den publique opfostringen wanka.

Hufwudsaken kommer wäl oförnekeligen an på goda Lärare och Uppsyningsmän; ty eljest är såfångt alt hwad man önskar och utgrundar. Swårigheten är nu den, at Lärarne äro gemenligen sielfwa på et, om man får så säga, pedantiskt ock widloftigt sätt underwisse; men hwar och en wil gierna ansöra en

annan på samma sätt, som han sielf blifwit anförd; hwartil åtminstone fordras minsta hufwudbry. Dock har man der emot anledning at sägna sig deraf, at icke allenast större delen ibland dem, som nu beklåda systerne wid Scholarna äro så stälige och sticketige, at de med nöje skulle antaga och med bested kunna werckställa en förnuftig underwisingns plan; utan ock at många andre wäcra ämnen i Landet äro at tilgå, hwilkas antal än mera skulle, inom kort tid, tilwära, så framt de sägo, at man wore mån om dem, som sig om en rätt gagnelig lärdom bestita. Och måste det, om någon annorstädes, så wisseligen här beta: Salus patria suprema lex; så at wid Schole-sylors besättjande på ingen ting annat än sticketigheten hafwes anseende.

Sedan kommer Schole-wäsendets förbättring öfwer hufwud an, endels på ämnens antagande och deras sticketighets urskilning; endels på sielfwa sakerne, hwari de skola underwisas; endels ock på Lärosättet.

Hwad alltså Lärjungarna widkommer, så kan man wäl icke neka, at ju många dumme och oläractige ämnen finnas; hwilka icke böra så förnöta sin tid fåfängt i Scholan, utan hänwisas til tienlige näringsmedel: Men så är man ock wis derpå, at om informationen i Scholarna iurättas på en så allmän fot, som den bör, så skola få wara, som der icke kunna lära något til gagn; Man skal näppeligen finna det naturen warit emot någon så ogen eller sparsam, at icke han til något sycke, skal äga både böjelse och sticketighet. Förfarenheten wisar, at mängen giordt i de wanlige Schole-studierne så magert framsteg på långan tid, at han hållis för aldeles

les oduglig til studier; den der dock, sedan han kommit ihop med det, som passat sig efter hans naturliga böjelse och snille-gåfvor, twida öfvergått andra och blifwit mästare i sin wetenskap och slögd.

Sakerna fördenksfull, som i Scholan förhafwas, böra först och förnämligast wara så beskaffade, at de kunna göra en allmän nytta och tjena til grundwal för undervisningen til alla, eller åtminstone de flesta stånd och lefnads-arter. Och håller man säkerligen så före, at icke något lefnads-sätt eller syssa är, som icke behöfwer undervisning; Hwarföre ock *seminaria rei publicæ* böra wara så inrättade, at hwar och en der kan informeras til sit ändamål. Den förstår ingalunda et samhälles rätta beskaffenhet och fördel, som tror at slanterjan någorståds gör tillfyllest; ty blir alt, om icke förwärrat med tiden, dock stående i sit gamla stånd; men syftas det på *republicuens* upkomst och flor, så måste ämnen med förnuft och omsorg upodlas, ock så til de ringare skolor. Inman nu hwar och en kan komma at lära de stycker, som egenteligen böra til hans ändamål, så måste det allmänna gå förut, det är: sådant, som ingen kan umbära, eller alla kunna hafwa nytta utaf; eller ock, som behöfwes nödwändigigt at lägga grunden til den påföljande specielle undervisningens determination. Hvilka stycker man håller före besonnerligen böra til Scholarnas egenteliga giöromål; ehuru ock wäl möjligit är, at gå längre, som af det efterföljande skal kunna skönjas.

Til desse allmänneligen nödwändiga saker räknar man icke allenast det,

1) Som alle Lärjungar i Scholarne härtils lärdt, nemligen at läsa i bok, skrifwa och räkna efter gemena wiset, jämte Christendomen och Bibelen; utan ock det, som är ytterligare kommer allom til måtta, nemligen

2) Natural-Historien, på en lätt och efter Lärjungens begrep lämpad method; eller åtminstone at kunna examinera naturalierne efter utvärtes kännetekn, och känna de nyttigaste, som i vårt Land twanka.

3) Elementa Matheseos, eller förnämligast Arithmetican och Geometrien, samt de enfaldigaste Mechaniske grunderne.

4) At fatta sin mening i tydeliga och tienliga ord, både i tal och på papper.

5) Historia Hominis Naturalis enfaldeligen; och

6) De förnämsta tidhvarf uti Historien, jämte underåttelse, huru den skal brukas til nytta; samt

7) Principerne af en sund Moral, såsom den utur förnufts-grunder hänledes, men dock med uppenbarelsen öfwerenskommer.

8) En teckning eller utkast af rikets tillstånd och regeringssätt; samt afmålning af de förnämsta och allmänligast förekommande ting och gjöremål, konstier, handawerck, närings-medel, skolor och tid-skiften i werlden. Icke wäntar man at hwar och en Lärjunge skal i alt detta gjöra lika framsleg; men tror dock, at den som lærer något skal hafwa gagn deraf i hwad för lefnads-sätt

han omsider städnar; och åtminstone at man under thessa läro styckers proponerande skal kunna utröna sällens bestaffenhet, och således göra wal af dem til den påföljande ytterligare undervisningens lyckeliga och tilbörliga invättande. Hwilken affigt den förståndige Comenius stältigen slutes hafwa haft med sin Orbe sensualium picto; hwarest en god del af äfwannämde saker äro sammanfattade; i synnerhet sådant, som til n. 2. 5 och 8 hörer; en bok, som utur Scholan blifwit fördrefwen förnämligast därföre, at den icke funnits aldeles tienlig af lära Latin utur, men Lärarne anringen icke welat eller icke funnat använda den til något bättre ändamål. Jag tillstår gierna, at mycken brist i denna boken finnes; Men så har man dock ännu ingen bättre och tienligare, til at gifwa barnen den första tanckan om denna werlden, samt människornas äfwentyr och lefuads plan deri; utan måste Lärarens slit och förstånd fylla hwad som där felar. Dock wore sannerligen nödigt, at något bättre i detta ämnet blefwe utarbetat eller åtminstone denna Boken öfversedd och förbättrad; hwilket som det aldeles är et Karlsarbete och fordrar et moget förstånd, så skulle det ock wid undervisningen, och särdeles i anseende til snillewale; göra en makalös nytta. När nu detta alt, som äfwan förmålt är, med tilbörlig slit och förstånd barnen föreläggas, så är wal omöjligt, at snillens art och naturliga höjelserne icke skulle kunna upståckas af en starksynit och aktisam efterforskare, samt i anledning deraf behörig urställning anställas; hwar wid man dock derhos måste se på många andra och besynnerliga omständigheter så at til detta granlaga giöromålet fordras både förstånd och öfning.

I denna skriften är icke rum at bena ut alla hit hör-

rande particulariteter, är ock så mycket mindre nödigt, som
 allsammans lättare uti öfningen urdelas, än genom all-
 männa regler. Igenom denna urställningen, så komma
 nu Lärjungarna at fördelas i särskilda classer, efter deras
 särskilda snille-gåfwor, naturliga böjelser, sinnelag, toni
 och ämne, med mera; och det således, at derjämte med
 all möjlig akksamhet och försiktighet skiljes och urdelas
 til hwad lefnads-art hwardera kan wara tienstligast; på
 det man måtte få et rättensnöde och ögne-märke för den
 påföljande besynerliga underwising. När man finner
 ämnen ibland Lärjungarna, som äro minnes-gode, efter-
 tänck-samme, fintlige, qwickte och eldige, flycktige, from-
 me och stadige, aktsamme, handslöge etc.; Så kan man
 i anledning deraf lägga dem före Historien och Språk,
 Poëse, Philosophie och Mathematik, Logik och Oratorie,
 Theologie, *Scavoir du monde*, *Natural Historie*, *Mechanic etc.*
 Dock torde wara bäst om desse classer aldeles kunde rät-
 tas efter lefnads-sätten i Riket; då til exempel, den
 1) blir för Prästa-ämnen, den 2) för Jurister, den 3) för
 Statskunskap, den 4) för Landthushållningen,
 5) för Handawerck och slögder; den 6) för Bergs we-
 tenskapen, den 7) för Handelen; den 8) för Läkarekon-
 sten; den 9de för Militair-kunskap; den 10) för *speculati-
 ve Philosophien*; den 11) *Mathematik*; den 12) för besyner-
 liga och stora snillen, och så widare.

Härmed är icke meningen, at sielfwe classerne i
 Scholan skola således inrättas; hwad i det fallet synes
 bäst, skal rätt nu nämnas; utan man wil allenast, at Lä-
 rarne skola hafwa genierne således för sig, efter urställning,
 classificerade, samt at ämnen och saker i följe deraf an-
 ordnas, hwart de skola underwisas; ty ehuruwäl ända-
 målen och lefnads-sätten äro olika, så äro dock många
 stycker,

fincker, som alle eller flere af dem gemensamt behöfwas torde altså hwar och en Lärjunge i sitt ämne kunna underwisas, utan någon särdeles ändring i den wanliga inrättningen, allenast Lärarne delte Lärjungarna sine emellan i anseende til sakerne som läras skola. Sedan man nu wid hwar och en Lärjunges underwisning har, igenom äfwanbemälte classificering, kunnat fastställa et wist och säkert ändamål; så kommer det derpå an, at wissligen determinera de saker, hwaruti hwardera classen särskilt skal informeras; hwilket icke faller swårt, när man känner sieswa lefnads-sätten och lärostyckernas relation der til. Dock wore ådranyttigast, at en informations-plan för hwar och et lefnads sätt utarbetades, som i Scholan kunde begynnas och wid Academien fullföljas. Och wil ändå blifwa nödwändigt, at Schole-Lärarne angifwa och Uppsyningsmännen ytterligare pröfwa och stadfästa, huruledes hwar discipel i synnerhet skal handledas; ty härpå beror om Scholan skal göra tilbördligt gagn i republiken eller icke; Hwarföre den ock behöfwer en beständig och noga upsiät. Som nu både Scholans Uppsyningsmän och Lärare äro menniskior, så kan wäl hända, at man då och då uti snillens urställning och classificering misstager sig; men så kan dock, när en tilbördlig och jämn agtsambhet användes wid det påbegynte försöket, sådant lätteligen optäckas och efter omständigheterna rättas. Man sätter ock, at detta allsammans allenast kunde förslagswis ske eller på humn och höft, som dock i sanning är allt för litet sagt, så kan dock, när underwisningens förtgång jämföres med ändamålet, willfarelsen upptäckas, och en bättre wäg utan mycken tidspillan tagas; hwilket är oändeligen mera wunnit, än när som man, efter warliga sätter, intet ändamål hafwer, och altså aldrig kan

blir warse om man med alt sit arbete stadar eller gagnar det allmänna. Denna saken förefaller enom lika som Praxis Medicinæ en Qwacksalsware, som utan Theorie och wist ändamål utten skäligen förwäntad wårkan, anwänder et Läkemedel, blir derigenom hwarfen klokare på sultdomen, eller säkrare om hwad sedan skal brukas, utan kommer alt på en blind lycka an; men om än för en som rationaliter practicerar, et Medicament slår felt, så får han dock uplysning deraf och förnuftig anledning at bruka något annat; liksom et felslående *Experiment* ofta gjer mera uplysning åt en acktsam Naturforskare, än 20. andra, der wid den wäntade och *determinerade* wårkan och utslaget fölgt.

Hwad änteltigen sielfwa Låro-sättet angår: så äro derwid följande omständigheter nödwändige at i ackt taga.

1) At all ting föreställes med ljuslighet och sagtmodighet; så at åtminstone ingen Lärjunge för brist i gåfwan at fatta, hwarfen med ord, åthäfwor eller gjerning straffas; hwari Läraren bör wara ju ömre ju yngre och swagare barnet är; ty eljest upwåckes ofelbart widriighet och ledsnad at lära; utan twärt om, måste Lärarne winläggga sig om, at kunna lämpa sig efter Lärjungarna, och på alt möjeligt sätt och wis göra de stycker behageliga, som läras skola. Dock är härwid ingalunda meningen at häfwa en nödwändig och skälig Schole-aga; hwarigenom odugd, stelfswäld och lättja bör twingas; men så fordras och derwid den för sigttigheten, at icke Lärjungen får anledning at anse Scholan för et Luckthus och lärdomen för twångsmål.

2) Böra alla Lårdoms-stycker läggas ungdomen före på modersmålet, och icke som hårtills stedt, Latinske Compendia brukas, emedan det späda suillet derigenom
blie

blir aldeles öfverhopat, at det på en gång måste lära et främmande Språk och en främmande sak; hvarigenom det hindras eller åtminstone otroligen sinckas i det angelägnaste; och är då först tid, at lägga et främmande Språk dertill, när Pilten redan fått begrep om saken och blifwit någorlunda wan wid Språket.

3) Utanläsningar böra så mycket möjligt är, undwiskas, emedan minnet genom dem sögo utbrutas, men tvärt om begreps-gåfwan och minnet förtryckes; hwilket annorlunda sker, när Lärjungen med egna ord får gōra bested för det, som han öfwerläsit eller honom blifwit föresagt.

4) Schole-Böckren böra wara, såsom på et beaktant Språk skrefne, så ock aldeles utwalde, samt innehålla korta och tydliga begrep utaf Wetenskaperne och Läröstycken, dock derjemte grundliga, och utaf de aldras bästa Skriffter utdragne, samt sammansatte hwar och en af den, som i Kunskapen är Mästare, så at ungdomen sedan kan wid Academien och under sit lefnads-sätt bygga på det han lärdt i Scholan, som på en oomstötelig grundwal.

5) Efter det som läras skal, är mycket, men till den kort, så wil blifwa angelägit, at tjenlige och förnuftige genwägar sökas til ungdomens så mycket skyndsammare framsteg; dertill bidrager

(a) Om sådane Böcker brukas, som i föregående N:o 4. är förmålt.

(b) Om allt läres på Swenska, efter det som i N:o 2. sagt är. Det torde wäl i den delen wanka några gensagor; men jag förmodar, at saken blifwer ostridig, när man betänker, at alle behöfwa Kunskapen, men Latinen kommer så i lefwernet til nytta; Dessutan är ock en stor orsak, hwar

hwarföre många icke lärde någon ting gagneligt, emedan de icke utan Latinen det fått lära. Dessutan tryckes wi icke böra misströsta at kunna lära tänka förnuftigt och blifwa lärde på vårt egit språk, ju så wäl som fordom de Greker och Romare, och nu för tiden Engelsmän, Fransoser och Italianare. Och skulle man håldre se, at wi efter andras exempel, snarare antoge våra främmande ord och ordalag i modersmålet, än at wi skulle binda hela lärdomen blott wid et främmande språk; ehuruwäl icke eller det torde blifwa nödigt, om vårt Swenska tungomåls Fatabur rätteligen genomletas och användes. Och trycks wara fögo heder för våra Lärde, om efter så lång tids förlopp wetenskaperna ännu icke kunna tolkas på Swenska, som til Swenskas tjänst wid allmänna Lärohusen blifwit med stor omkostnad för Publicum drefne.

(c) Hwad Latinen widkommer och Grammatican, som tager så försträckteligen mycken tid bort: så skulle det icke litet båta, om *Precepta Grammaticalia* först blefwe lärde under tillämpning til Swenska språket; då Bilten lätteligen och inom en kort tid, skulle kunna fatta de Reglor, som han i dageliga talet öfwar; då sedan de mål, uti hwilka Latinen går ifrån Swenskan icke blifwa så swåre, eller så farligen många. För öfrigt, och när de så tagas undan, som komma at göra *Profession* af Språk, så håller jag före, at det kan wara nog utaf, om hwar *Studerande* lärer främmande språk allenast så wida, at han kan hjälpa sig fram med at förstå en bok, som hörer til hans wetenskap eller slögd. Och om man tänker rätt efter saken, så torde de flästa af ungdomen wid Scholan, i anseende til det tillkommande lefnads-sättet, kunna nog förskonas för at lära främmande Språk, när de både där och wid *Academien* få lära det de behöfwa på Swenska, och eljest ingen

ingen nödwändighet blifwer at skyla bristerne i kunskapen med et lärdt Språk, på det man må kunna bibehålla sin *credit* hos wederbörande. Desutan, så grufwar man sig icke så mycket för de lefwande Europäiske Språken, såsom hwilke på få Månader hwardera kunna läras af en mognare ungdom, så mycket som behöfswes för den, som icke ärnar blifwa Minister; Men de så kallade lärde Språken, och i synnerhet Latinen gör det mästa brnderiet, om förthen skul anteligen en särdeles färdighet deri, befinnes oundgängeligen nödwändig för några, så kunde ju ock den förwärfwas på lättare sätt, än hårtills gemenligen skedt, och det uti en särskildt Latinsk *Class*, förnämligast genom öfningen och medels jämförelse med modersmålet; då det swårare af *Grammatican* efteråt beqwämligare kunde tilläggas; Som det ock är bekant, at en stor del af det, som i *Grammatican* finnes, warit sådant, hwarom de Lärde Latinerne twistat och wisat sin lärdom deruti, men icke en *Method* at lära Språket uppå. Hwad Grefskan och Heshreiskn åter widkommer: så börjas med dem tids nog, när Lärjungen fått mognare förstånd och redan är wan wid andra Regel-bundne Språk; så framt icke skulle finnas rådeligare at aldeles bespara dem för *Academien*.

(d) Man lägger ännu en ting här til, som fast än den kunde i första påseendet tyckas ringa, dock icke är til föracttandes nemligen: det kunde göra tilfyllest om hwar och en Säfse lærer at skrifwa et slags bokstäfwer, nemligen de Latinsta; som icke allenast äro lättast lärde, efter de med den tryckta stilen närmast komma öfwerens, utan ock med hwilka både Swenskan och alla andra brukelige Europäiska Språk kunna och nu mera äfwen plåga skrifwas. Hwaremot wäl torde inwändas, det alle med Swenskt stil skrefne saker skulle på det sättet snart nog blif-

wa oläslige; men, förutan det, at man med god grund spår, det Latinska bokstärverne lära inman fort allmännetigen så i Swertge, som mången annorstådes allena blifwa brukelige, så lärer icke eller någonsin brista på dem, som kunna läsa denna nyare Muncte-stilen, mera än nu är ondt efter folk, som kunna läsa den gamla.

6) Är ock under *informationem* i ödwändigt, at Barren wänjas tidigt til acktsambet, upmärksambet, reflexion och eftertänka wid alla dem förkommande tilfällen, såsom hwar på dugligheten sedermera i lefnads-arten och sysslan mycket beror. Til hwilket ändamål icke litet skulle bidraga, om de tilhöllas at göra berättelser öfwer det, som de sedt, hört eller läst, samt at lägga omdömen der til efter sit begrep; och kunde de mögnare wäl öfwas at sätta sådant til pappers.

Naturaliernas demonstration samt deras efterletande under spatsere-gång, Wårkståders besökande, påpekande på hwarjehanda Naturens rön och förklaring öfwer det, som dageliga ses i Hushållet, med mera; hwar til ock lediga stunder af en hogad med nöje användas, har til ofwännämde ändamål öfwen en besynnerlig nytta med sig.

När menniskan från barndomen får wänja sig til wårdslöshet, så ser hon ingen ting, utan anser allsamman antingen för bekant eller för icke wårdigt at fästa bogen och acktsambeten på; men den som wänjes til reflexion och aftigifning, han finner alltid något märkwärdigt och nytt, och så i de bekantaste ting och saker.

7) Anteligen finnes ock nödigt, at en Schole-Matrikel bör inrättas, såsom en Dag-bok eller et *Protocoll* först öfwer skollens urställning, och hwar dertill hörer; sedan efter deras Classer; uti hwilken noga uptecknas hwar framsteg hwar och en gör; efter hwilken alla Examina anstäl-
las;

las; och utur hwilken alla Testimonier, såsom *Extracta protocolli* meddelas. Samma Dag, bok kommer af Rectore at hållas efter de förhör, som af honom hwarje wecka eller åtminstone hwarje månad anställas; deraf bör ock wid hwar Termins slut en afskrift til Biskopen eller Confistorium och des Stårstådande insändas.

Når nu underwifningen i Scholarna således inrättas, så twiflar man för ingen del, at ju de här ofwänföre angifne bristerne tämligen kunna blifwa botade, ty

1) Blifwer då Scholan icke et Asylum eller Fristad för lättjan, emedan ingen där kan behållas, som icke lærer något til gagns.

2) Wifviljas snillen och får hwar och en sådan undervisning, som tjänar til hans ändamål och lefnads-sätt.

3) Försättjes icke tiden med otjenliga och onyttiga saker; utan ock

4) Undwiskas alla tid- och omföstinad tårande, omfwey, men dock

5) Lägges en säker och beständig grundwal uti de Wetenskapen och Läro-stycken, som hwar och en behöfwer; samt

6) Inplantas lusten til Lärdomen; och änteligen

7) Får ingen annat witnessbörd från Scholan än han förtjenar, och som wid Academiska handledningen kan tjena til hjelpreda; korteligen, hela wärket kommer at handteras som det angelägnaste och mäst granlagade gidromål i Riket, som det ock i sig sielst wiserligen är.

Hwad Informations-ställningen widkommer i anseende til Studium Theologicum i synnerhet, och hwad som derwid felar; så håller man wäl det för en angelägen och oumgångelig sak, at den bör ställas på bättre fötter, emedan både Församlingens wälfärd och samhällets bästa beror derpå, at man får duktige ämnen til ämbetets

Men så är dock nu här icke mera rum at tala derom i sär, än om det, som fordras til undervisningen til hwar och en annan lefnads-art; utan wore det aldeles nödigt och nyttigt, at för hwardera Snille-Classen eller lefnads-arten en särskilt Instruction upställles, hwarefter ungdomen deruti kommer at handledas och undervisas, hwilket arbete snart kan wara gjordt, när man ser at saken kommer til wärkställighet.

Man förmodar, at igenom denna inrättningen frequenten i Scholarna skal blifwa så mycket större, som informationen derstädes kommer at göra en långt widsträcktare nytta; det skulle ock förnämligt folk gjerna sättja sina barn dit at lära wissa stycker, hwartil ej igenom private Informatorer så kunde wara tillfälle.

Om man tager Åbo Dom-Scholan til exempel; så äro der wid påß 200. Lärjungar, som undervisas af 8. Lärare; hwilka alle hafwa händerna fulla med skolor; man förmodar at efter detta förslag dubbelt så många med lika begwämlighet för Lärarne, men Lärjungarnas mång dubbelt större nytta stole kunna informeras.

Det wore wäl, om hwar och en, som i Scholan komme at antagas, förut kunde redigt Swenska Catechesen och rent läsa i bok; hwilket antingen genom behörig anstalt om barnens undervisning i Socknarne å Landet eller igenom en wid årtskilliga Trivial-Scholar brukelig så kallad Fattig-Schola kunde winnas; Men man wil nu tills widare taga saken, som den är, så at ock Swenska språket af en stor del här i Scholan skal läras; och säger ändå, at när Lärostyckerna delas Lärarena emellan; hwilke för hwar och en böra wara enahanda, eller af samma art och ämne, på det han måtte kunna göra sit så mycket lättare och med så mycket bättre besked, så skal man få se, at hwardera icke skal få för mycket. Til exempel: 1)

I. Läraren har Swenstan, skrifwa, råfna ensaldigt och Ebristendomen.

II. *Orbem Pictum*, *Natural- och Artificial Historien &c.*

III. *Ideam eruditionis*, *Mathematik och Mechanik.*

IV. *Theologien* och hwad dertil hörer, jemte *Moralen.*

V. *Geographien*, *Historien*, *Statum Rerumpublicarum*, &c.

VI. *Europeiske Språken.*

VII. *Grammatican* och lärde *Språken.*

VIII. *Examina* och styrsten samt urställningen.

Som nu Lärjungarna kunna wara af olika ålder och framsteg, så kunna hwardera Præceptorens Disciplar der efter delas i 3. eller 4. Lexor; ibland hwilka då den ena förre hafwes, de andra kunna hafwa sådant för händer, som dem till öfwerläsning eller öfning föresättes; eller ock in-formeras af andra Lärare i andra nödiga stycker; nästan på samma sätt, som wid Gymnasierne wanligt är; Och om Fyrhanda stycker skulle pröfwas nödige för hwar Lärjunge at i sänder lära, så kunde han ändå få 2. timars undervisning om dagen i hwardera; dock kunde till Lära-renas lindring ännu mindre göra tilfyllest, när ej annat, ändet, som reelt är, på en facile method utan omswey läres.

Men, där icke så många Lärare äro, så äro ej eller så många Disciplar; så at hwar Lärare kan beqwåmligen drifwa flera stycker. Hwarest åter Gymnasier finnas låter sig alt med största beqwåmlighet göra, om allenast de med Scholarne komma uti liten mera gemenskap och harmonie i göromålen än här tils warit wanligt.

Huruledes nu den ofwan omsförmålte *Selectus ingeniorum* eller *Smille-walet* igenom denna Lärstyckens delning och inrättning kan befrämjas, är icke swårt at finna.

Lärjungarna nemligen komma efter omständigheter na at sättas på prof, i ignuerhet i den 2, 3, 4, 5. och 6:te Clas-

Classen) hwarest altså Lärarne hafwa dubbelt ändamål med et och samma arbete; endels nemligen at pröfwa skickeligheten; endels at fortdrifwa informationen. Angående hwar Lärjunges suille gifwer sedan Läraren sina tankar Rectori wid handen; så at altså större delen, och ibland alle Lärarne komma at få göra sit til wid urskillningen. Rector har sedan at taga sig Lärjungarna före och ytterli-
 zare bepröfwa hvars och ens suille; så at Hans Class egenteligen blifwer en Urskillnings-Class; Han determinerar ock til hwilken af nästnämde Classer Lärjungan til ytterligare utdröning, om så behöfwes, skal hänwisas; och det allt under Inspectoris och Ephori inseende til dess man änteligen kan determinera Studiorum & vitæ genus, och inträtta underwisningen derefter. Och på det ingen må inwända, at under dessa profwen Lärjungarnas tid går frugtlöst bort, så äro de Lärrostycken, hwarmed profwen anställas, åtminstone til största delen, sådana, at de göra gagn i hward för lefnads-sätt, som omsider kommer at urwälas.

Mera kan man för denna gången om urskillningens wärkställe lande icke yttra sig, emedan det speciellare, som än återstår, hänger tilhopa med den ofwan omnämde besynnerliga Informationsplanen för hward lefnads-sätt. Finner man at desse wälmentet tankar så benägigt anses, som enda syfemålet är at tjena det Allmänna, så får man anledning, at, om Gud wil, också utlåta sig närmare öfwer de här utstälte och upskutne göromålen; som äro

- 1) Huru, eller i hward Lärrostycker och ordning Disciplarne til hward och et lefnads-sätt i synnerhet skola underwisas; och
- 2) Hward wid Snille-walet i anseende til de wid hward och et lefnads-sätt nödige stycker, och eljest, än ytterligare är at i ock taga; Uti hwilka mål det i synnerhet är nödwändigt, som det ock wid hela Informations-ställningen skulle vara nyttigt, at Academien och Scholan efter sam-

lagt råd agerade.

* *

* *

* *